

Simion Mehedinți, o figură de panteon național*

Ce este un panteon

Cuvântul „panteon” a ajuns până în epoca noastră ca un ecou de lumină dinspre vechea cultură și civilizație greco-latină. În limba greacă antică, particula proclitică „pan” genera o deschidere semantică spre ideea de „tot”, „peste tot”, „din toate părțile” etc., ca, de exemplu, în cuvintele „panelenic”, „panteism”, „panoplie” și altele. În rând cu acestea, „panteon” însemna „templu al tuturor zeilor” unei comunități.

Cel mai important locaș de felul acesta din antichitate este Panteonul Roman, finalizat în anul 28 î.Hr. la Roma, sub autoritatea demnitarului imperial Marcus Vipsanius Agrippa și consacrat în memoria colectivă drept Panteonul lui Agrippa (Fig. 1). Sărind peste epoci istorice, exemplul modern este Panteonul din Paris (Fig. 2). La origine o veche biserică din secolul VI, de pe vremea lui Clovis, Panteonul parizian a devenit în secolul al XVIII-lea locașul de odihnă veșnică

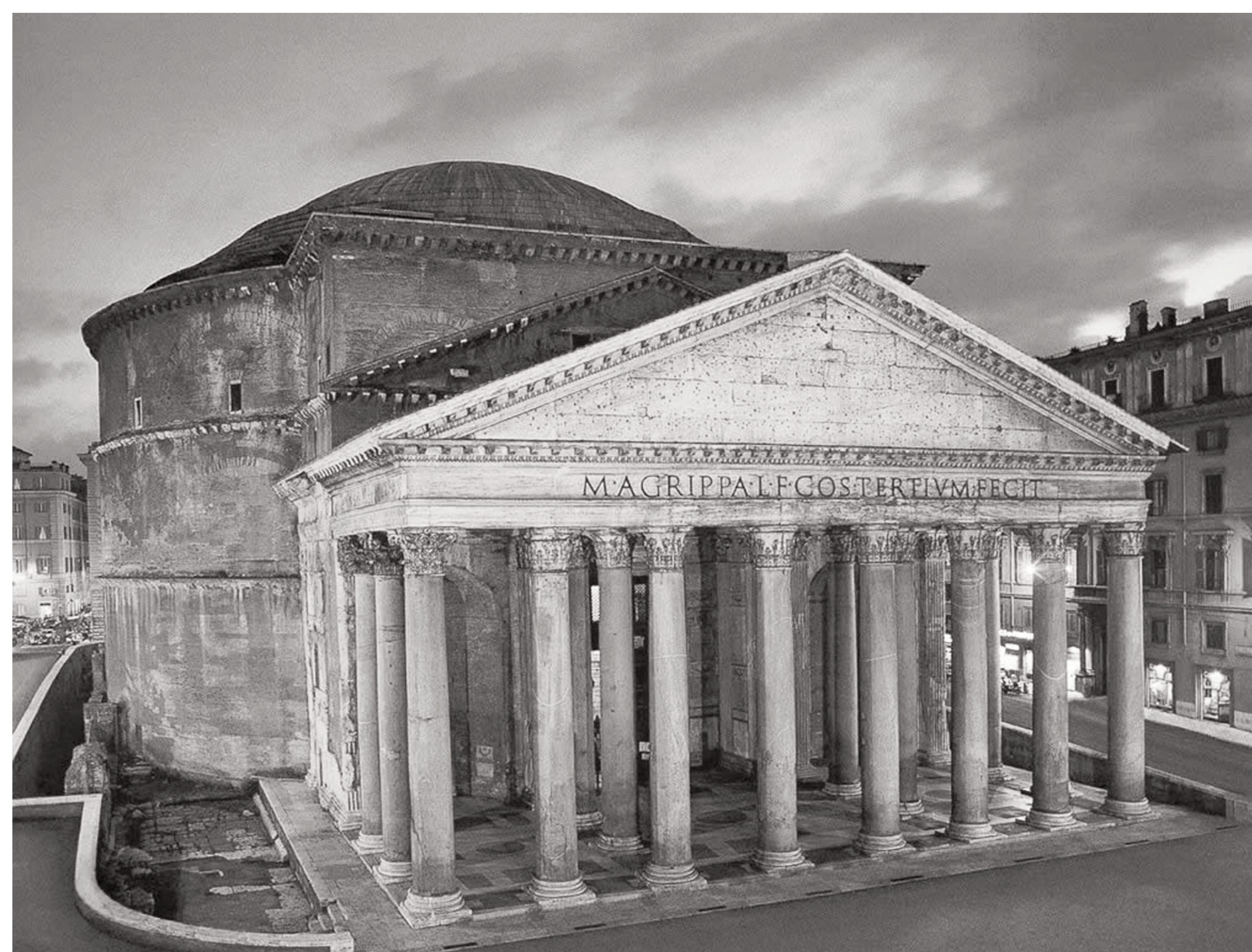

Fig. 1. Panteonul din Roma

și de venerare pentru oamenii reprezentativi ai națiunii franceze. Sub influența raționalismului iluminist, zeitățile religioase au fost înlocuite cu galeria personalităților reprezentative ale națiunii, din toate domeniile – literatură, filosofie, politică, activitate militară etc. – Astfel că pe criptele cu pietate amenajate se află inscripționate nume precum Voltaire, Jean-Jacques Rousseau, Victor Hugo, navigatorul Bougainville, arhitectul Soufflot, fostul președinte al țării Sadi Carnot, matematicianul Lagrange, soții fizicieni Pierre și Marie Curie, André Malraux etc. Panteonul este, așadar, o instituție desacralizată, însă ea rămas și în prezent sub inițialul patronaj spiritual al Sfintei Genevieva, ilustrând astfel teoria lui Mircea Eliade despre refugiarea sacralului în profan. Pe de altă parte, nu-i mai puțin relevantă ispita de a reevalua această interferență dintre sacru și profan drept o aureolare sacramentală a marilor personalități, care și-au dedicat energiile creatoare slujirii spiritului colectiv național.

În lumea românească, un panteon propriu-zis, cu un sediu arhitectural, nu există. Ideea de a-l construi s-a vânturat într-o vreme, dar fără insistența necesară realizării lui. O anchetă mediatică susținută de Televiziunea Națională în 2006 sub titlul „Mari români” s-a bucurat de mare succes, cea ce dovedește interesul public față de tema personalităților emblematice ale poporului nostru.

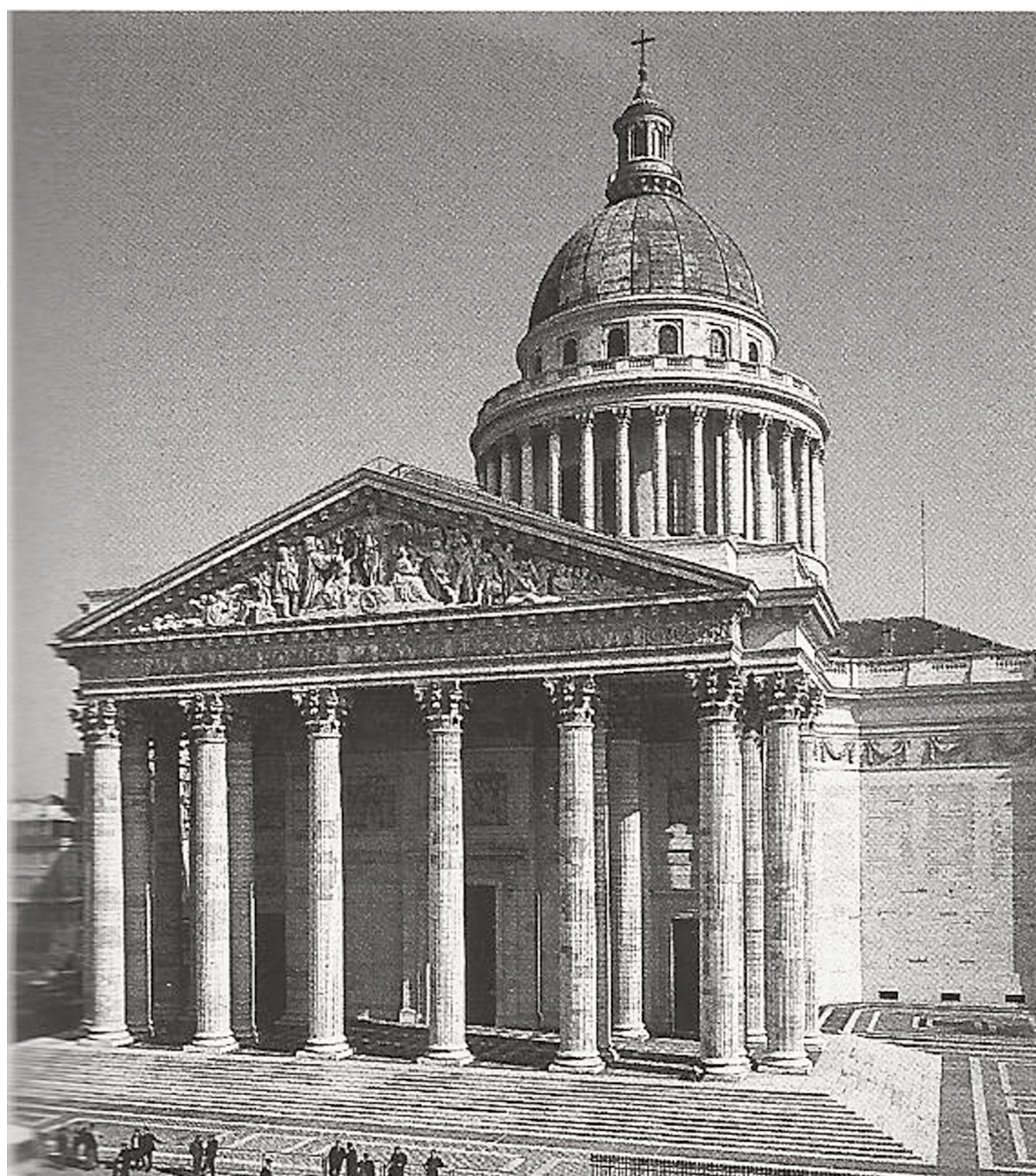

Fig. 2. Panteonul din Paris

* Textul de față reproduce fondul de idei al conferinței cu același titlu, rostită în amfiteatrul „Mihai Eminescu” al Colegiului Național „Unirea” din Focșani, în cadrul manifestărilor prilejuite de aniversarea a 150 de ani de la înființarea acestui Colegiu.

Autorul este cercetător științific la Institutul de Antropologie „Francisc I. Rainer” al Academiei Române și profesor de antropologie la Universitatea din București (la facultățile de Filosofie și Sociologie).

Simion Mehedinți – traseul formării

O astfel de personalitate a fost și Simion Mehedinți. A văzut lumina zilei la Soveja, în 1868, într-o familie cu unsprezece copii, dintre care au supraviețuit patru (o fată și trei băieți), el fiind mezinul. S-a mândrit toată viața cu condiția lui de fiu de mocani din munții Vrancei. Chemarea spre învățătura de carte l-a pus la încercări care pe mulți i-ar fi întors din drum, nu și pe el. Primele trei clase le parcurge în satul natal, după care pleacă la Vidra, iar apoi, pe rând, la Seminarul din Roman, la Seminarul Central din București, la Liceul „Unirea” din Focșani, pentru a-și încheia studiile medii la Liceul „Sf. Sava” din București, în 1892. La Focșani a zăbovit doar un singur an (1885–1886), popas, însă, de pe urma căruia a rămas cu amintiri de neșters. L-a impresionat îndeosebi „minunatul profesor” de matematică Savel Rahtivan (Fig. 3) – și poate că tocmai în această întâlnire trebuie căutat primul impuls al viitorului savant către validarea discursului științific prin criterii de ordin matematic. Peste ani, la 25 ianuarie 1926 (deci acum nouăzeci de ani!...), invitat să participe la jubileul împlinirii a șase decenii de la înființarea Liceului „Unirea”, Simion Mehedinți va alege să cuvânteze aducând un omagiu fostului său profesor Savel Rahtivan!

Paul Vidal de la Blache, întemeietorul geografiei umane în Franța (Fig. 6). În continuare, pașii l-au purtat spre Berlin; acolo figura dominantă era Ferdinand von Richthofen (Fig. 7). Și, în sfârșit, în vederea doctoratului va poposi la Leipzig, sub aripa lui Friedrich Ratzel (Fig. 8), care i se va impune drept „cel mai filosof dintre geografi timpului”. De fapt, Ratzel nu era un filosof în sensul propriu al cuvântului, ci se ocupa mai ales de zona umană a geografiei, adică de antropogeografie, geografia politică și etnografie. Și totuși, intuind în doctorandul român (Fig. 9) disponibilități filosofice (mai făcuse această remarcă și profesorul Marcel Dubois, la Paris), Friedrich Ratzel îi propune lui Simion Mehedinți ca temă pentru teza finală „logica hărții”. O cădere nervoasă a candidatului, pricinuită de intensul efort intelectual, îi va încurca acestuia planul inițial, dar nu i-l va da peste cap. Condiția fizică și dârzenia de muntean îl vor ajuta pe Mehedinți să depășească momentul. După trei ani de refacere în mediul natural de la Soveja, el se întoarce la Leipzig și, în 1899, își susține în mod strălucit disertația, cu un titlu restrâns, însă: *Die kartographische Induktion / Inducția cartografică*. Autorul nu va rămâne, totuși, dator: a doua parte a procesului logic – deducția – implicată și ea în funcția hărții, o va dezvolta mai târziu, peste treizeci de ani, în cadrul mai general al cunoașterii geografice, în vol. 2 al tratatului de specialitate *Terra*.

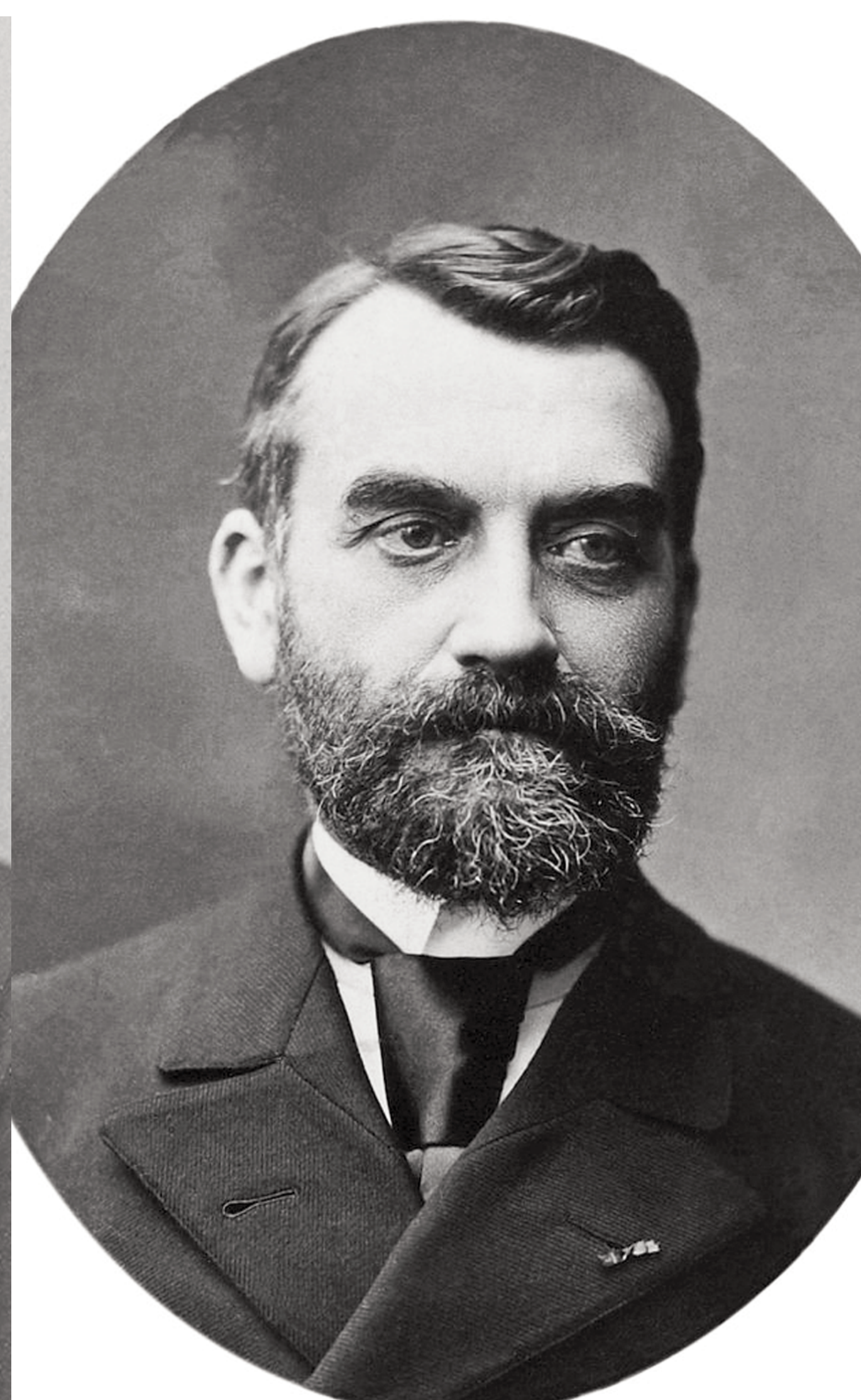
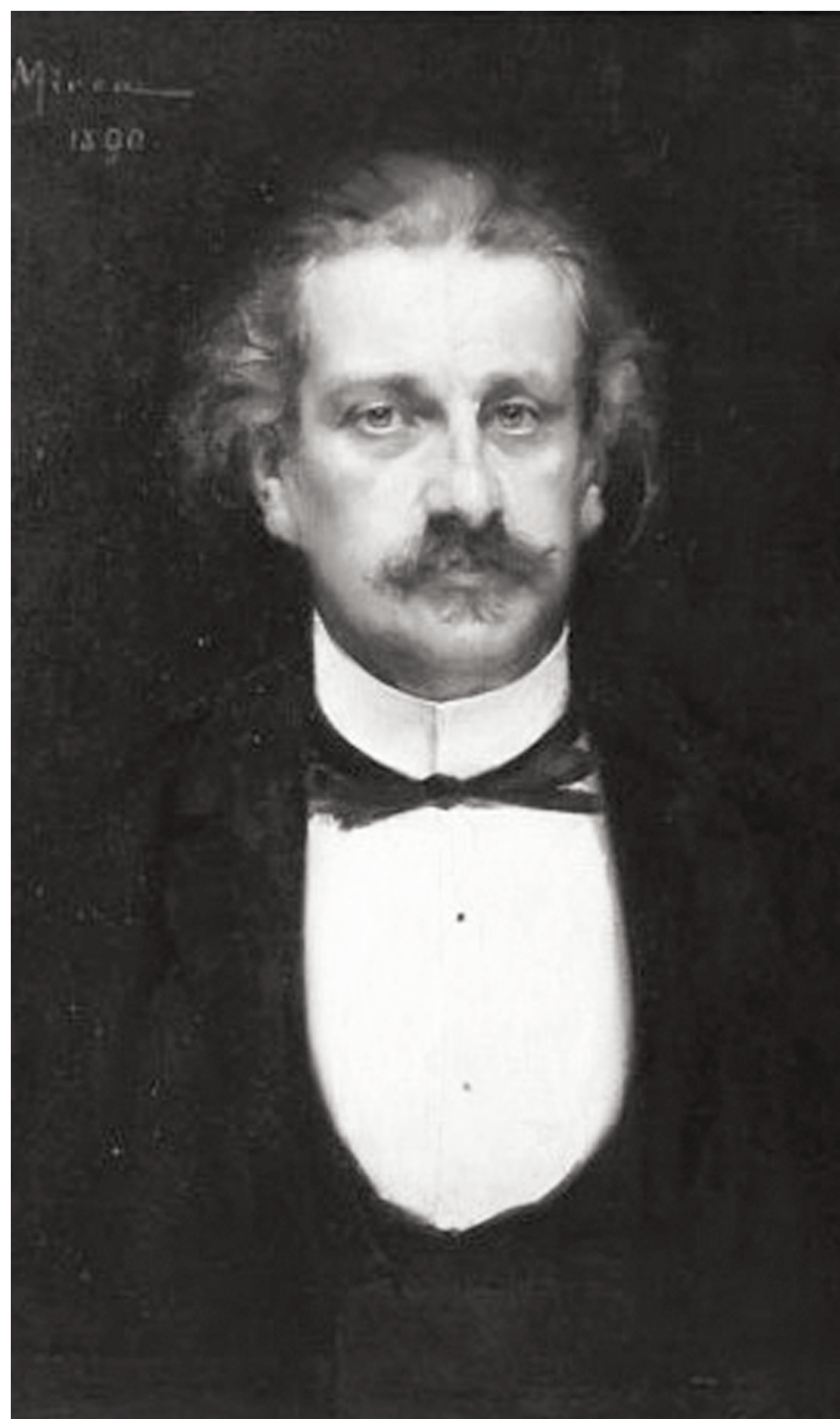

Fig. 3. Savel Rahtivan Fig. 4. Alexandru Odobescu Fig. 5. Titu Maiorescu Fig. 6. Paul Vidal de la Blache

În București, a studiat la Școala Normală Superioară, unde s-a bucurat de îndrumarea lui Alexandru Odobescu (Fig. 4). A frecventat însă și prelegerile susținute la Universitate de Titu Maiorescu (Fig. 5). Cei doi mari cărturari și mentori îi vor decide destinul. În 1893, după absolvirea Școlii Normale Superioare, Mehedinți se pregătea să se dedice carierei de profesor de istorie chiar la Focșani, dar, pe neașteptate, i se oferă o bursă pentru studierea geografiei în străinătate. Bursa era oferită de Societatea Română de Geografie, iar alegerea bursierului au hotărât-o cei doi mentori amintiți: Odobescu și Maiorescu.

Așadar, după peregrinarea prin țară a venit peregrinarea pe la universitățile străine. Conform traseului stabilit de Odobescu, a mers întâi la Paris, la Sorbona, unde profesorul cel mai apropiat i-a fost

Trecerea cu succes a doctoratului în Germania, a însemnat încheierea primei etape din viața lui Simion Mehedinți: aceea menită formării sale ca specialist în domeniul geografiei. În mod firesc, a urmat un nou început. În 1900, la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București ia ființă prima catedră de geografie din România. În ziua de 3 noiembrie a aceluia an, în prezența ca spectator a lui Titu Maiorescu, Simion Mehedinți rostea prelegerea inaugurală; va deține și va conduce această catedră până în 1938 (Fig. 10), când iese la pensie din proprie inițiativă. Intrarea în rolul de profesor universitar (principal în îndelungata sa viață) va stabili o existență destul de agitată până atunci, încât – parafrazând o reflecție a lui G. Călinescu privitoare la Eminescu – putem spune: „Viața lui este opera lui, Mehedinți nu are altă biografie”.

Fig. 7. Ferdinand von Richthofen

Fig. 8. Friedrich Ratzel

Domeniile marilor performanțe

Vorbind despre opera lui Simion Mehedinți, să spunem că ea se impune întâi de toate prin vastitatea ei. Se pot găsi în cuprinsul ei idei interesante din domenii ale cunoașterii dintre cele mai diverse: geografie, etnografie, pedagogie, istorie, sociologie, demografie, lingvistică, estetică, etică, teologie, literatură... A fost, fără doar și poate, un encicloped cu care s-ar mândri orice cultură din lume. De la un domeniu la altul, contribuțiile lui sunt, firește, inegale. Poți să nici nu-i împărtășești, uneori, o anumită opinie, dar chiar și într-o asemenea situație i se poate întoarce o vorbă spusă de el însuși despre un gânditor care a marcat *Zeitgeist*-ul secolului al XIX-lea: „Nietzsche merită să fie citit chiar și atunci când nu ești de acord cu el!”¹

Dacă așa stau lucrurile, să încercăm a restrânge discuția noastră asupra acelor domenii în care marele savant a adus contribuții ce ne îndreptățesc să-l plasăm în panteonul nostru național – deocamdată încă imaginar, dar verosimil. Trei ni se par aceste domenii, anume primele dintre cele enumerate mai sus: (a) *geografia*, (b) *etnografia* și (c) *pedagogia*; să ne aplecăm asupra lor, pe rând, esențializând.

(a) Geografia i-a marcat, așa cum am văzut, anii de formare. Șansa pe care i-a oferit-o destinul a primit-o cu o rar întâlnită conștiință a datoriei. În 1895, atins de criza de nevroză, se adresează protectorilor săi, Alexandru Odobescu și Titu Maiorescu, mărturisindu-le îngrijorarea de a fi cheltuit fără finalizare subvenția primită din partea Societății de Geografie. Iată ce îi răspunde, încurajându-l, Maiorescu: „Toți cei ce au să hotărească ceva în materie, te recunosc ca pe singurul chiebat; nimeni nu se îndoiește de (chiar exagerata) D-tale conștiințiositate, te știe foarte capabil și foarte bine pregătit – nimeni și nimic nu-ți va sta împotrivă în zioa, în care te vei declara gata să te însărcinezi cu acest profesorat”².

A fost, așa cum am scos în evidență, un deschizător de drum pe teren românesc în știința geografiei. Mai mult decât atât: în 1930³ iese de sub tipar (la

Editura „Națională” S. Ciornei) marea lui scriere, *Terra*; subintitulată de autor *Introducere în geografie ca știință*, ea este de fapt un veritabil tratat în două volume, însumând 1203 de pagini. Lucrarea a fost întâmpinată cu elogii; câțiva recenzenți din străinătate apreciau că ea ar merita să fie tradusă într-o limbă mai răspândită, pentru a se putea afla pe masa de lucru a oricărui specialist, iar în țară s-a scris despre autor că deține „o neobișnuită putere de gândire, întreținută cu o riguroasă și vastă informație științifică, o fericită îmbinare a însușirilor de adâncă analiză cu un spirit puternic de sinteză, a discursivității științifice cu analiza filosofică – trăsături care îl așează pe bună dreptate printre cei mai de seamă gânditori ai neamului”⁴.

Terra etala, într-adevăr, o sinteză a cunoștințelor în domeniu la acea dată. Ea înfățișa geografia drept o veritabilă filosofie a naturii și era comparabilă prin contra-punere cu *Cosmos*, scriere în cinci volume a lui Alexander von Humboldt, în care planeta Pământ era abordată de eminentul savant german din perspectivă cosmologică.

(b) Pe lângă cursurile de geografie, Simion Mehedinți a predat mulți ani și cursuri de etnografie. Interesul său deosebit pentru acest domeniu poate părea etnografilor ca o intruziune, iar geografilor ca un fel de trădare. Lucrurile stau însă cu totul altfel.

Ieșirea lui Mehedinți din geografie nu marchează o ruptură ori un salt, ci o schimbare de nuanțe în cadrul aceluiași spectru; ce-i drept, e vorba de un spectru mai larg, dar, așa cum am subliniat anterior, geografia este pentru savantul nostru un fel de filosofie a naturii. Să nu uităm, apoi, formarea lui la canoanele din Germania secolului al XIX-lea.

Simion Mehedinți s-a nutrit din plin din ceea ce dinspre antropologia mai recentă s-a numit „tradiția humboldtiană”⁵. Ce implică această sintagmă? O linie de gândire care începe cu Cal Ritter (chiar cu Johann Gottfried Herder, am zice, la finele secolului XVIII), se centrează la mijlocul secolului XIX pe frații

Fig. 9. S. Mehedinți, la studii înalte

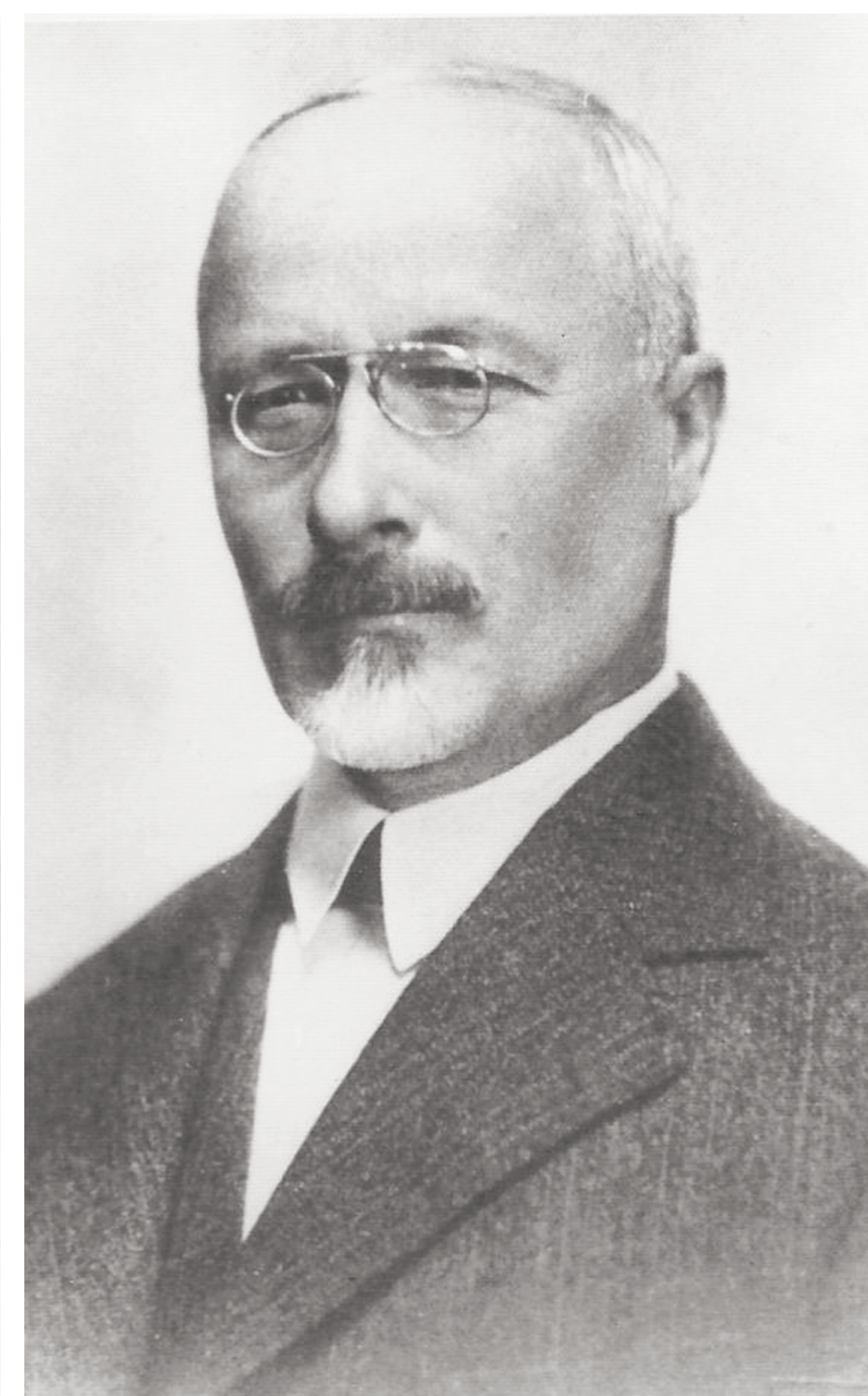

Fig. 10. S. Mehedinți, la maturitate

Wilhelm și Alexander von Humboldt, spre a se încheia cu Friedrich Ratzel și Adolf Bastian (care se săvârșesc din viață în 1904, respectiv 1905). Or, conform acestei tradiții, etnografia (desemnată prin termenii – paraleli – *Ethnographie* și *Völkerkunde*) era socotită ca parte a geografiei. Nimic derutant, așadar, în faptul că Mehedinți – geograful – alege pentru discursul de recepție la Academia Română tema *Characterizarea etnografică a unui popor prin munca și uneltele sale*⁶!...

În gândirea lui Mehedinți, trecerea de la geografie la etnografie se desfășoară în conformitate cu logica internă a faptelor. Într-adevăr, în viziunea sa, geografia este studiul celor patru învelișuri ale Pământului, în ordinea creșterii complexității: atmosferă, hidrosferă, litosferă și biosferă. În învelișul biosferei, după lumea plantelor (fitosfera) și aceea a animalelor (zoosferă), urmează componenta cea mai complex – omul (antroposfera). Omul, însă, este o realitate atât de importantă în statica și în dinamica ei, încât pretinde o abordare aparte. Și cum structura antroposferei se înfățișează ca un mozaic de grupări etnice, acea nouă abordare se instituie ca etnografie. Pe scurt, etnografia este o știință a popoarelor prin civilizația și cultura lor.

(c) S-a spus despre Simion Mehedinți – și nu fără temei – că adevarata lui vocație a fost aceea de pedagog⁷. Chiar dacă cineva s-ar îndoi de această judecată, dincolo de radicalitatea ei se impune indubitabil îndelungata și fructuoasă activitate a savantului la catedra universitară, precum și contribuțiile scrise – unele cu finalitate aplicativă, altele cu propensiune teoretică.

Ne-am îngăduit în alte împrejurări să împărțim preocupările educaționale ale lui Mehedinți în două categorii, bine articulate între ele: *pedagogia teoretică* și *pedagogia practică*⁸. În plan teoretic, ideile sale pedagogice se înscriu în curentul general, cunoscut și pe coordonate internaționale sub denumirea „școala muncii” (Georg Kerschensteiner, John Dewey etc.). În plan practic, în răstimpul întregii cariere universitare a elaborat o mulțime de manuale școlare pentru învățământul preuniversitar (!), fiind, probabil, cel mai prolific autor de acest fel din cultura română. Și tot în registrul pedagogiei practice trebuie să consemnăm și excepționala mișcare (numită în general „școală”) de gândire geografică pe care a creat-o cu o metodică bine pusă la punct.

Am observat anterior cum se modulează gândirea lui Simion Mehedinți după logica internă a faptelor atunci când trece de la geografie la etnografie. Este momentul să remarcăm aceeași modulație firească și în trecerea de la etnografie spre pedagogie. Spuneam despre etnografie că ea se înfățișează ca studiu al popoarelor prin civilizația și cultura lor. Dar civilizația și cultura se cristalizează ca niște modele de comportament în care munca deține o funcție constitutivă primordială. În același timp, munca este un factor cu o determinare decisivă în formarea caracterului. Astfel, ieșirea din etnografie ne dezvăluie

lecția morală a acestora și anume: etnografia ne descoperă felul de a munci al unui popor și, implicit, diversele fațete ale caracterului său.

Un punct de legătură între etnografie și pedagogie îl reprezintă, de asemenea, tradiția: într-adevăr, tradiția este obiect al etnografiei, dar tradiția este, totodată, prima formă de școală. Ea și-a manifestat această funcție socială în societățile fără scriere (din trecut și din prezent), dar și în devenirea individului uman, mai exact în etapa preșcolară, prin instituția celor „șapte ani de-acasă” (ca să ne referim la cadrul românesc).

Această succesiune de corelații nu se oprește însă aici. Simion Mehedinți a agreat și a adoptat o profundă reflecție a lui Carl Ritter: „*Die Erde ist das Erziehungs- und Lebenshaus der Menschheit*” / „Pământul este casa de educație a omenirii”. Cu aplicație particulară: pământul românesc este casa de educație a neamului românesc. Cum îngrijim țarina, pădurea, râurile – așa le vom avea!... Se spune adesea în mass media autohtonă: „România – țară săracă”. De fapt, România e o țară înzestrată din plin, ca puține altele de pe fața Pământului; săraci sunt oamenii care nu știu să prețuiască zestrea providențială ce li sa dat. În felul acesta micul lanț de determinatii se încheie într-un cerc: geografie – etnografie – pedagogie - (și din nou) geografie! Un cerc deloc vicios, ci într-un tot virtuos!...

Simion Mehedinți, o figură reprezentativă a ethosului românesc

În fiecare dintre aceste domenii de cunoaștere și de acțiune Simion Mehedinți s-a inserat nu doar ca un eu epistemic (ca un subiect cunoscător), ci și ca o *conștiință misionară*. Prin tot ceea ce a realizat, el s-a proiectat în posteritate ca o conștiință emblematică, sau, altfel spus, ca o figură reprezentativă a ethosului românesc.

O primă observație cu valoare de argument este aceea că, în practicarea lor la scara unui popor, cele trei domenii la care ne-am referit în contextul de față – geografia, etnografia și pedagogia – sunt, fiecare în parte, *discipline identitare*. Firește, în prelegerile de la catedră, Profesorul Mehedinți nu ignora adevărurile generale, dar demersul său ținea întotdeauna o cât mai adecvată înțelegere și asumare a fenomenului românesc. Exemplare erau din acest punct de vedere *congresele profesorilor de geografie* din țară, organizate anual, de fiecare dată în alt oraș, cu prelegeri în clasă dublate de ieșiri în natură înconjurătoare a locului. Ce efect excepțional vor fi avut aceste congrese în cimentarea legăturii dintre pământul românesc și poporul român! În continuitatea lor trebuie așezate acele cursuri speciale de etnografie puse de Profesor sub denumiri precum „Datoria generației actuale”, „Către noua generație” etc. Pe drept cuvânt se poate afirma că strategia vieții lui a fost *etnopedagogia*, adică educarea națiunii...

Gândirea lui Simion Mehedinți pulsează în mediul unei filosofii a vieții, una orientată spre acțiune. Într-o sintetică scrutare a devenirii noastre culturale din ultimele două secole, Tudor Vianu, de la înălțimea viziunii sale axiologice, diagnostica faza post-istorică, care a urmat după prima generație ju-

nimistă (a cărei emblematică figură a fost Titu Maiorescu), drept „faza activismului cultural”. Noua etapă, scria Vianu, a ridicat drept problemă fundamentală nevoia unei organizări realiste și s-a exprimat prin încurajarea „temperamentului productiv”, ale cărui valori călăuzitoare sunt: „Mai întâi credința în știință, în puterea și eficacitatea rațiunii omenești. Apoi iubirea de oameni și patriotismul, hotărârea de a veni în ajutorul semenilor cu care suntem întruniți pe același pământ, cu care împărțim moștenirea aceleiași trecut și aspirațiile către același viitor și, în sfârșit, mișcați de iubirea ordinii și armoniei estetice, hotărârea de a da civilizației noastre caracterul operei de artă”⁹. Nu recunoaștem oare în toate acestea tocmai constelația de valori ce dau strălucire prin vreme operei lui Simion Mehedinți?...

Slujitor al catedrei universitare, al tribunii sociale, al condeiului, organizator de școală în știință, purtător al idealului academic, reformator al învățământului, iar pe deasupra un tradiționalist vizionar – Simion Mehedinți s-a aflat răstimp de o jumătate de secol în linia întâi a strădaniilor de construire a unei națiuni românești moderne. S-a remarcat printr-o prestație dinamică, însuflețitoare, deșteptătoare de conștiințe. El însuși a fost o supraconștiință. Figura sa în cultură e una de strateg. Simbolic vorbind, locul său e în Panteonul Național Românesc.

prof. univ. dr. Gheorghiță Geană

Note și referiri bibliografice

1. Invităm cititorul să facă substituția sugerată.
2. A se vedea: Gheorghiță Geană, „O scrisoare inedită a lui Titu Maiorescu”, în: Caiete critice, nr. 10 (336), 2015, pp. 29–34 (citat: p. 32).
3. Unii comentatori dau ca an de apariție 1931. Însemnările autobiografice ale autorului nu oferă lămuriri. Probabil că lucrarea va fi apărut la sfârșitul anului 1930, fiind receptată public la începutul lui 1931. Aceste discuții se poartă întrucât pe carte nu există imprimat anul tipăririi. Dar poate că, involuntar, mesajul acestei absențe cronologice este acela că, prin valoarea ei, această scriere se situează deasupra timpului!...
4. Traian Herseni, recenzie, în: Arhiva pentru știința și reforma socială, nr. 1–2, 1934, pp. 151–152.
5. Matti Bunzl, „Franz Boas and the Humboldtian Tradition. From Volksgeist and Nationalcharakter to an Anthropological Concept of Culture”, in: George W. Stocking, Jr. (ed.), Volksgeist as Method and Ethic. Essays on Boasian Ethnography and the German Anthropological Tradition, History of Anthropology Series, vol. 8, 1996, pp. 18–78, Madison, The University of Wisconsin Press.
6. Discurs rostit la 6 iunie 1920, cu răspuns Ioan Bianu. Detalii editoriale: București, Institutul de Arte Grafice „Convorbiri literare”, 1920; editat sub egida: Academia Română, Discursuri de recepțiune, XLVII. Cea mai recentă reeditare în: S. Mehedinți, Civilizație și cultură. Concepte, definiții, rezonanțe, îngrijirea ediției, studiu introductiv și note de Gheorghiță Geană, Editura Trei, col. „Cărți fundamentale ale culturii române”, București, 1999, pp. 45–67.
7. Dumitru Muster, „Vocația pedagogică a savantului encicloped Simion Mehedinți”, în: Revista de pedagogie, nr. 10, 1968, pp. 176–181.
8. Gheorghiță Geană, „Simion Mehedinți – pedagogia teoretică”, în: Buletinul Asociației „Simion Mehedinți”, Focșani, 2004, nr. 8, pp. 14–18. Idem, „Simion Mehedinți – pedagogia practică”, în Buletinul Asociației „Simion Mehedinți”, Focșani, 2005, nr. 9, pp. 27–33.
9. Tudor Vianu, Filosofia culturii, ed. A 2-a, București, Publicom, 1945, pp. 291–292.

**prof. univ. dr. Gheorghiță Geană și
prof. Răzvan Săcrieru**